

Marguerite Yourcenar
V POBOŽEN SPOMIN

prevedla Saša Jerele

*Kakšen
je
bil
tvoj
obraz,
preden
sta
se
srečala
tvoj
oče
in
tvoja
mati?*

Zenovski koan

Porod

Bitje, ki mu pravim jaz, je prišlo na svet nekega ponedeljka, 8. junija 1903, blizu osme ure zjutraj v Bruslju. Rodilo se je Francozu, potomcu stare severnofrancoske rodbine, in Belgijki, katere predniki so nekaj stoletij živeli v Liègeu, pozneje pa se ustalili v Hainautu. Hiša, v kateri se je dogodek odigral – rojstvo je namreč za očeta, mater in nekaj oseb, ki so jima blizu, zmerom dogodek –, je stala na številki 193 na aveniji Louise. Izginila je pred kakimi petnajstimi leti, ko jo je pogoltnila moderna večstanovanjska stavba.

Zdaj ko sem zapisala nekaj dejstev, ki sama po sebi ne pomenijo nič, pa vendar pri vsakomer od nas vodijo dlje od osebne zgodovine, celo dlje od zgodovine kot takšne, se moram ustaviti, saj se mi je pred nerazvozljivim klobčičem pripetljajev in okoliščin, ki vse nas bolj ali manj določajo, zvrtilo. Ta otrok ženskega spola, že zajet med koordinate krščanskega veka in Evrope dvajsetega stoletja, ta kupček rožnatega mesa, ki veka v modri zibelki, me sili k temu, da si zastavljam vrsto vprašanj, ki so težavna prav zaradi svoje navidezne banalnosti in ki jih literat, večč svojega poklica, ne izreka rad. O tem, da sem ta otrok jaz, ne morem dvomiti, ne da bi zdvomila o vsem. Toda če naj se vsaj deloma ubranim občutka nestvarnosti, s katerim me to istovetenje navdaja, sem se, enako kot če bi me zamikalo oživiti kako zgodovinsko osebo, prisiljena oprijeti spominskih okruškov iz druge ali desete roke, podatkov, izluščenih iz končkov pisem in z beležničnih listov, ki jih je kdo pozabil vreči v smeti in ki jih naša vedoželjnost

izzema tudi še potem, ko ni v njih nič več vrednega; ali pa se moram podati v mestne hiše ter k notarjem in brskati po uradnih listinah, iz katerih je upravni in pravni žargon izbrisal vsakršno človeško vsebino. Zavedam se, da je vse to ponarejeno ali neoprijemljivo kakor vse, kar je pretolmačil spomin premnogih različnih posameznikov, plitvo kakor tisto, kar zapišemo na pikčasto črto na zahtevku za potni list, bedasto kot anekdote, ki prehajajo v rodbini iz roda v rod, razjedeno od vsega, kar se je v vmesnem času nakopičilo v nas, kakor kamen od mahu ali kovina od rje. Toda ti okruški dejstev, o katerih se mi zdi, da jih poznam, so edina trajna brv med tem otrokom in menoj; so tudi edini rešilni obroč, ki naju drži nad gladino na morju časa. Zamazovanja razpok med njimi se lotevam z radovednostjo, sprašujoč se, kaj bo iz te spojitve nastalo: podoba neke osebe in še nekaj drugih ljudi, podoba nekega okolja, nekega prostora in tu pa tam hipen uvid v tisto, kar je brezimno in brezoblično.

Sam prostor je bil bolj ali manj naključen, kakor bodo naključne tudi mnoge druge reči v mojem življenju – in nedvomno je tako v vsakogaršnjem življenju, če si ga le поблиže ogledamo. Gospod in gospa de C. sta ravno preživela dokaj puščobno poletje na družinskem posestvu Mont-Noir na enem od gričev v francoski Flandriji in tudi tokrat se jima je zdelo, da je ta kraj, ki ima svoje čare, še zlasti pa jih je imel takrat, pred vojnimi pustošenji, prežet z nepremagljivim dolgčasom. Dejstvo, da je bil z njima tudi sin gospoda de C. iz prvega zakona, počitnic ni olepšalo: čemerni osemnajstletni fant je bil do svoje mačehe nesramen, pa čeprav si je plaho prizadevala, da bi jo vzljubil. Na izlet so se odpravili le enkrat, konec septembra,

in sicer so na kratko odpotovali v Spa, najbližji kraj, kjer je lahko gospod de C., ki je imel rad igre na srečo, našel igralnico in se poskušal v višanju stav, ne da bi morala Fernande na ostendejski obali kljubovati ekvinokcijskim viharjem. Ko se je bližala zima, se jima je zdela možnost, da bi se za mrtvo sezono nastanila v stari hiši v ulici Marais v Lillu, še manj mikavna, kot se jima je prej zdel obet poletnih dni na posestvu Mont-Noir.

Nad obema domovanjema je že enainpetdeset let kraljevala neznosna Noémi, mati gospoda de C., ki jo je ta izmed vseh žensk najbolj sovražil. Hči predsednika lillskega sodišča, rojena v bogatiji in zaradi gole veljave denarja primožena v rodbino, v kateri so se še zmerom pritoževali nad hudimi gmotnimi izgubami med francosko revolucijo, ni niti za hipec dovolila, da bi kdo pozabil, da sedanje blagostanje izvira zlasti iz njene dediščine. Kot vdova in mati je razvezovala ter stiskala mošnjo in s sorazmerno skopostjo zadovoljevala potrebe svojega štiridesetletnega sina, ki se je med čakanjem na njeno smrt veselo zadovoljeval in se s tem gmotno uničeval. Strastno je oboževala svojilni zaimek: »Zapiraj vrata mojega salona!«, »Pojdi pogledat, ali je moj vrtnar pograbil moje aleje!«, »Poglej, koliko kaže moja stenska ura!«. Nosečnost je gospe de C. prepovedovala potovanja, ki so bila za par, zaljubljen v lepa prizorišča in sončne pokrajine, dotlej odgovor na vse. Ker Nemčija in Švica, Italija in južna Francija začasno niso bile dosegljive, sta si gospod in gospa de C. iskala domovanje, ki bi bilo samo njuno in kamor bi bila zoprna Noémi le redko vabljena.

Poleg tega je Fernande pogrešala svoje sestre, zlasti najstarejšo, gospodično Jeanne de C. de M., ki je bila hroma od rojstva in se je nastanila v Bruslju v skromnem domovanju po lastni izbiri, saj zanjo nista bila primerna niti

možitev niti samostan. Ravno toliko, morda še bolj, je pogrešala nekdanjo nemško guvernanto, ki se je zdaj ustalila ob gospodični Jeanne kot njena družabnica in desna roka. Ta ženska v stezniku z uvezenimi gagati, stroga, a obdarjena z nekakšno germansko nedolžnostjo in veselo čudjo, je Fernande nadomeščala mater, ki jo je izgubila že v nežni mladosti. Resnici na ljubo se je mladenka tema vplivoma pozneje uprla; z gospodom de C. se je poročila deloma tudi zato, da bi ušla pobožnemu in nekoliko pustemu ženskem okolju. Zdaj, po dveh letih zakona, se ji je zdelo, da gospodična Jeanne in gospodična fräulein utelešata razum, krepost, notranji mir in nekakšno spokojno sladko življenje. Za nameček je, vzgojena, kot je bila, v spoštovanju do vsega, kar je поблиže ali zgolj na daleč zadevalo Nemčijo, vztrajala pri tem, da bo rodila v rokah nekega bruseljskega zdravnika, ki je študiral na nemški univerzi in pri katerem so se med svojimi nosečnostmi počutile varne njene sestre.

Gospod de C. ji je ustregel. Željam svoje vsakokratne ženske, kot pozneje tudi hčerinim, torej mojim, je pač ustregel skoraj vedno. Prav gotovo je tako ravnal iz velikodušnosti, ki sem jo v tolikšni meri srečevala le pri njem in v imenu katere je tistim, ki jih je imel rad ali jih je ob sebi celo zgolj trpel, raje rekel *da* kot *ne*. Pa tudi iz neke temeljne ravnodušnosti, napajajoče se iz želje, da bi se ognil vedno nadležnim razpravljanjem, ter prepričanja, da je konec koncev *vseeno*. Nenazadnje in predvsem pa je bil tudi eden tistih vetrnjaških duhov, ki jih, vsaj za trenutek, očara sleherni nov predlog. Bruselj, kjer se je hotela nastaniti Fernande, naj bi premogel velemestne čare, ki jih sajasti, sivi Lille ni imel. Previdnejši človek bi hišo za nekaj mesecev najel, toda gospod de C. je zmerom ravnal, kot da se odloča za vse življenje. Nalogo, da najde sanjsko

domovanje, so zaupali nepremičninski agenciji; gospod de C. je odpotoval na kraj dogajanja, da bi izbral med ponujenimi možnostmi, in kot je bilo pričakovati, je med njimi dozdevno ustrezala samo najdražja. Nakup je opravil nemudoma. Šlo je za majhno gosposko hišo, do tri četrt opremljeno, z lastnim vrtičkom, katerega zidovi so bili obrasli z bršljanom. Prav posebej je gospoda de C. zapeljala velika pritlična knjižnica v empirskem slogu, v kateri je na kaminu prestolovalo belo marmornato doprsje Minerve s čelado in z egido, veličastno posajeno na podnožek iz zelenega marmorja. Gosposka Jeanne in fräulein sta se potrudili, da sta našli hišno osebje in izbrali bolniško negovalko, ki naj bi skrbela za Fernande, zatem pa ostala nekaj tednov in negovala mater ter otroka. Gospod in gosa de C. sta prispela v Bruselj z neštetimi kovčki, med katerimi jih je veliko vsebovalo knjige, ki naj bi zapolnile knjižnične police, in jazbečarjem Trierjem, ki sta ga Michel in Fernande kupila pred tremi leti med potovanjem po Nemčiji.

Vselitev je bila kratkočasna; par se je seznanil s služinčadjo, kuharico Aldegonde in sobarico Barbaro ali Barbe, njeno mlado sestro, ki sta se obe rodili v okolici Hasselta ob holandski meji, s slugo, ki je bil obenem vrtnar, in konjarjem, odgovornim za konja in zapeljivo vpregico, namenjeno sprehodom po bližnjem Boisu.¹ Užila sta zadovoljstvo, ki sicer hitro splahni, ob razkazovanju povsem novega domovanja vsakomur, ki ga je bil voljan občudovati. Družina se ga je udeležila v velikem številu: gospod de C. je cenil svakinjo Jeanne zaradi njene krepke in trezne zdrave pameti ter pogumnega spopadanja s hromostjo. Nekoliko manj je cenil fräulein in njeno bedasto veselost. Za povrhu je ta svoje učenke tako dobro naučila nemščine, da je zanje postala drugi materni jezik; k njemu so

se zatekale izključno takrat, kadar sta Jeanne in fräulein obiskali Fernande, in to je žalilo gospoda de C., ne toliko zato, ker ni mogel razumeti njihovega ženskega besedičenja, ki si ga niti ni želel razumeti, temveč zaradi neznosnega pomanjkanja vljudnosti.

Na večerjo so prišli Fernandini bratje: najstarejši, Théobald, se je ponašal z uradno listino o inženirski diplomu, vendar se ni nikdar lotil nobene obrti in se je tudi v prihodnje ni nameraval lotiti. Pri devetintridesetih je bil zakrknjen klanovec, v svojem klanu je živel, se napajal pri klanskih čenčah. Svaku se je njegov tolsti vrat, vedno odrgnjen od pretrdega in preveč stisnjenga ovratnika, upiral. Mlajši, Octave, je dobil svoje romantično ime deloma po svojem mrzlem stricu Octavu Pirmezu, premišljajočem in sanjaškem esejistu, ki je bil eden boljših belgijskih prozaistov devetnajstega stoletja, predvsem pa zato, ker je bil osmi v nizu desetih otrok. Bil je srednje rasti, prijetnega in malce medlega videza. Kakor s pesniško slavo ovenčani stric Octave je ljubil potovanja in je rad križaril po Evropi, sam, na konju ali v lahki kareti, ki si jo je sam izdelal. Nekoč se je celo vkrcal na čezatlantsko ladjo in obiskal Združene države, kar je tiste čase padlo na pamet le redkim. Ker je bila njegova omika dokaj pičila, četudi oplemenitena s tanko literarno pozlato (nekatera potovanja je opisal v drobni, neberljivi knjižici, ki jo je dal natisniti na lastne stroške), za antikvitete in lepe umetnosti pa se je le površno zanimal, ga je na teh izletih očitno pritegovala predvsem slikovitost poti, ki je bila ljuba vsem tedanjim popotnikom od starega Töpfferja² z njegovimi *Popotovanji v cikcaku* do Stevenson³ s *Popotovanjem na oslu*, in morda tudi svoboda, ki je v Bruslju ne bi bil užival.

Tri sestre, poročene v provinco, so prihajale poredkeje, kajti zadrževali so jih otroci, obveznosti hišnih gospodaric

in dolžnosti, ki so jih imele kot gospe dobrotnice. Njihovi možje so si, nasprotno, izlet v Bruselj privoščili precej pogosto, najsi zaradi posla ali za lasten užitek. Gospod de C. je pokadil z njimi nekaj cigar in jih poslušal, ko so razpravljali o vročih temah tistega trenutka, francosko-italijanskem sporazumu gospoda Camilla Barrèra,⁴ podlem radikalizmu ministra Combesa,⁵ bagdadski železnici ter nemškem prisvajanju Bližnjega Vzhoda in nazadnje, brez konca in kraja, o trgovski in kolonialni ekspanziji Belgije. Gospodje so bili razmeroma dobro poučeni o vsem, kar je bilo v tesni ali daljni zvezi z borznimi nihanji; v politiki pa so ponavljali konservativne puhlice. Vse to je gospoda de C., ki trenutno ni imel kapitala, da bi ga lahko vložil v tvegane dobre posle, in za katerega je bila vsaka politična novica zlagana ali pa vsaj zmes nekaj drobcev resnice in obilo laži, ki je sam ni nameraval razpletati, le medlo zanimalo. Eden od razlogov za to, da je bil sklenil zaprositi Fernande za roko, je bil njen svobodni stan sirote: začel je ugotavljati, da utegne biti petero svakov in četvero svakinj za soproga enako nadležnih kakor tašča. Mlada ženska je od Bruslja poznala tako rekoč le samostan, v katerem se je šolala; njena znanstva v visoki družbi so bila po svoje zgolj družinski priveski. Prijateljice iz vzgojnega zavoda so se razkropile; najlepša in najbolj nadarjena, mlada Holandka gospodična G., katero je bila ljubila, kot pač lahko ljubi petnajstletno dekle, in ki je na svatbeni dan v svoji rožnati družičini obleki docela prevzela gospoda de C., se je bila poročila z nekim Rusom in živela na tisočče milj proč; mladi ženski sta si izmenjevali resnobna, nežna pisma. Neznosna Noémi, za katero sta bila prepričana, da sta se je otresla, je še vedno pritiskala na zakonca z vso težo, saj je bilo od nje odvisno, ali bo renta, ki jo je nakazovala sinu, izplačana natanko na dan zapadlosti ali ne.

In naposled je tega Francoza s Severa, ki je ljubil zgolj Jug, še posebej razočaralo to, da v Bruslju ne dežuje nič manj kot v Lillu. »Lepo nam je le na tujem,« je rad ponavljal gospod de C. Trenutno mu v Bruslju ni bilo posebno lepo.

Za zakon, v katerem so se že pojavile razpokice, se je gospod de C. odločil nedolgo po izgubi prve žene, na katero so ga pripenjale zelo močne vezi, spletene iz strasti, mržnje, obojestranskih zamer in petnajstih let razgibanega življenja, ki sta ga preživela bolj ali manj drug ob drugem. Prva gospa de C. je umrla v pretresljivih okoliščinah, o katerih je ta mož, ki je govoril odkrito o vsem, govoril karseda malo. Zanašal se je na to, da se mu bo z novim, zapeljivim obrazom spet povrnila radoživost: a se je motil. Ne, da Fernande ne bi ljubil; pravzaprav tako rekoč ni znal živeti z žensko, ne da bi se bil nanjo navezal in jo razvajal. Tudi če odmislimo njeno zunanost, ki jo bom poskusila opisati pozneje, je imela Fernande čare, lastne samo njej. Največji je bil njen glas. Izražala se je lepo, brez senčice belgijskega naglasa, ki bi bil tega Francoza dražil; pripovedovala je z navdušujočo domišljijo in fantazijo. Nikoli se ni naveličal poslušati njenih spominov na otroštvo ali je prositi, naj mu recitira njune najljubše pesmi, ki jih je znala na pamet. Sama se je vzgojila svobodomiseln; nekoliko je razumela klasične jezike; prebrala ali brala je vse, kar je bilo modnega, in tudi nekaj lepih knjig, ki jim moda ne pride do živega. Tako kot njen soprog je ljubila zgodovino in ljubila jo je, kakor on, zlasti ali skoraj le zato, ker je v njej iskala romantične ali dramatične anekdote in sem ter tja kak svetel zgled moralne elegance ali drznega poguma v nesreči. V brezdelnih večerih, ko ostajajo ljudje doma, sta se igrala družabno igro, pri kateri sta

potegnila s police debel zgodovinski slovar; gospod de C. ga je odprl in naključno izbral kako ime. Redko se je zgodilo, da Fernande o tej osebi ni bila poučena, pa naj je bil to kak mitološki polbog, angleški ali skandinavski vladar, pozabljen slikar ali skladatelj. Njuni najlepši trenutki so bili tudi tisti, ki sta jih skupaj prebela v knjižnici pod budnim očesom Minerve, rojene izpod dleta nekega rimskega štipendista iz devetdesetih let. Fernande se je znala po cele dneve spokojno zamotiti z branjem in sanjarjenjem. Nikoli ni ob njem zapadala v žensko čenčanje; morebiti ga je prihranila za kramljanja z Jeanne in gosposodično frau-lein v nemščini.

Vse te odlike so imele tudi drugo plat. Kot hišna gospodarica se ni izkazala. Ob dnevih, ko so prirejali večerjo za povabljenca, je njene dolžnosti prevzemal gospod de C. in se zatapljal v dolge tajne posvete z Aldegonde, skušajoč preprečiti, da bi se na mizi pojavile nekatere belgijskim kuharicam ljube kombinacije, kot je z rižem nadevana kokoš, obložena s krompirjem, ali da bi za vmesno jed postregli s slivovim kolačem. Medtem ko si je v restavraciji sam s tekom in razsodno naročal preproste jedi, je ona na njegovo jezo na slepo izbirala zapletene menije, nazadnje pa se zadovoljila s sadjem. Tega niso bile krive nosečniške muhe. Že na začetku njunega skupnega življenja je bil neprijetno presenečen, kadar ji je predlagal, naj poskusi še eno specialiteto v Café Riche,⁶ ona pa mu je odgovarjala: »Zakaj neki? Saj je ostalo še zelenjave.« Sam je rad užival sleherni trenutek, kakršenkoli že, zato je v tem videl zmrdovanje nad ponujajočim se zadovoljstvom ali morda stiskaštvo, vcepljeno z malomeščansko vzgojo, kar je sovražil najbolj pod soncem. Bil je v zmoti, saj pri Fernande ni opazil bežnih vzgibov askeze. Toda celo za tiste, ki niso sladokusci, dobrojedci ali požrešneži, velja, da skupno

življenje pomeni deloma tudi skupno hranjenje. Gospod in gospa de C. za mizo nista bila dobra družabnika.

Marsikaj bi se dalo povedati tudi o njenih toaletah. Oblačila najboljših izdelovalcev je nosila z malomarnostjo, v kateri je bila svojstvena gracioznost; je pa zato njena neženiranost jezila soproga, ki se je v ženini spalnici spotikal ob elegantne klobuke in na tla odvržene mufe. Nova obleka se je že po prvi uporabi zmečkala ali potrgala; gumbi so kar leteli z nje. Fernande je imela prste, s kakršnih se radi izgubljajo prstani; zaročni obroček ji je zdrsnil z roke nekega dne, ko je skozi odprto okno v vagonu navdušeno kazala Michelu lepo pokrajino. Njeni dolgi lasje, ki jih je imel kot moški s konca stoletja posebno rad, so spravljali v obup frizerje, saj niso razumeli, kako da madame ne zna zataktniti igle ali glavnička na pravo mesto. V njej je bil kanček vile, in če verjamemo pripovedkam, ni hujšega kakor živeti z vilo. Še huje, bila je bojzljivka. Krotka mala kobila, ki ji jo je poklonil, jo je zaman čakala v mont-noirski konjušnici. Gospa jo je blagovolila zajahati le takrat, kadar jo je držal na povodcu njen mož ali konjušnik; že ob nedolžnih obratih živali jo je obhajal preplah. Nič bolj kakor konj ji ni prijalo morje; na njunem zadnjem križarjenju ob Korziki in otoku Elbi je bila kakih dvajsetkrat prepričana, da bo utonila v morju, ki ga je prijetno kodral lahen vetrič; na ligurijski obali je le izjemoma privolila, da bo prespala v ozki jahtni kajuti, pa čeprav so se zasidrili sredi pristanišča, in vztrajala, da ji ob urah obeda postavijo mizo na obali. Gospod de C. se je spominjal zagorelega obraza svoje prve žene, ki je v vihnem vremenu pomagala zatezati in popuščati vrvi; spominjal se je je v jahalnem krilu in plašču, ko se je v jahalnici ponudila, da ukroti nekega konja, in se, prilepljena na damsko sedlo, kljub divjemu ritanju in strmoglavim

doskokom živali dobro držala, pa čeprav jo je tako premetavalo, da je nazadnje bruhala.

Tako povezani bitji dodobra spoznamo šele, ko prodremo v njuno posteljno zaupnost. Po tistem malo, kar lahko uganem o ljubezenskem življenju svojih staršev, sklepam, da sta bila razmeroma tipičen par s preloma stoletja, s težavami in predsodki, ki smo se jih danes že otresli. Michel je nežno ljubil rahlo povešene Fernandine prsi, nekoliko prebujne za njeno vitko postavo, vendar je kot toliko moških njegovega časa trpel zaradi lastne razdvojenosti spričo ženskega užitka, trmoglavo prepričan, da se spodobna ženska ljubljenu moškemu predaja le zaradi njegovega zadovoljstva, in bil v zadregi zdaj zaradi hladnosti zdaj zaradi vzbujenosti svoje družice. Fernande je, malo najbrž zato, ker jo je branje romanov prepričalo, da mora biti druga žena ljubosumna na spomin na prvo, zastavljala vprašanja, ki so se zdeli Michelu nekoliko absurdna, vsekakor pa neprimerna. Minevali so meseci, meseci so se kmalu podaljšali v leta in Fernande je obzirno izrazila željo po materinstvu, ki se spočetka pri njej ni zdelo preveč izrazita. Prva in edina izkušnja, ki jo je imel gospod de C. z očetovstvom, mu ni vlivala zaupanja, vendar se je držal načela, da ima ženska, ki hoče otroka, pravico do enega in – razen v primeru spodrsaljaja – ne več kot enega.

Vse je torej potekalo tako, kot si je želel, ali vsaj tako, kot se mu je zdelo naravno, da se stvari odvijajo. Toda vseeno je imel občutek, da se je ujel v past. Ujel v past kakor takrat, ko je, kljubujoč načrtom svoje matere, ki je videla v njem bodočega upravitelja, in kakor pred njim njegov oče vnaprej določen, da posluša tarnanje kmetov in se pogaja o novih zakupnih pogodbah, na vrat na nos stopil v vojsko. (In vojsko je ljubil, vseeno pa je bila njegova odločitev odgovor na družinski spor in je pomenila

nekakšno nespretno izsiljevanje domačih.) Ujel v past kakor takrat, ko je vojsko ravno tako na vrat na nos zapustil zaradi zalega obrazka neke Angležinje. Ujel v past kakor takrat, ko je iz ustrežljivosti do očeta, obolelega za boleznijo, ki ne odpušča nikomur, privolil, da bo prekinil svoje že dolgo trajajoče razmerje (kako mehke so bile zelene angleške krajine, kako očarljivi sončni in deževni dnevi, ko sta se skupaj potepala po poljih, ter popoldanski prigrizki na kmetijah!) in se poročil z gospodično de L., osebo, s katero se je ujema v vsem, v družbenem položaju, v starih sorodstvenih zvezah med rodbinama, še bolj pa v ljubezni do konjev in do tistega, čemur je njegova mati pravila »življenje na veliki nogi«. (In v letih, ki jih je preživel z Berthe, ni bilo vse slabo: bilo je marsikaj dobrega, znosnega in tudi najhujšega.) Ponovno se je ujel v past pri devetinstiridesetih ob ženski, do katere je gojil prisrčna čustva s primesjo razdraženosti, in ob otroku, o katerem se ni vedelo še nič drugega kot le to, da se bodo nanj navezali in da se bo, če bo fant, najbrž končalo z razočaranji in prepiri, če bo dekle, pa s tem, da jo bodo z velikim pompom predali tujcu, s katerim si bo delila posteljo. Gospoda de C. je na trenutke imelo, da bi pripravil kovčke. Toda nastanitev v Bruslju je imela svoje prednosti. Če bi se položaj razpletel, ne sicer z ločitvijo, ki je bila v njenem okolju nepredstavljiva, temveč z diskretnim razhodom, bi bilo popolnoma samoumevno, da bi Fernande ostala z otrokom v Belgiji pri sorodnikih, medtem ko bi se sam izgovoril na posle in odpotoval oziroma se vrnil v Francijo. In prednost je bila v teh časih oboroževalne tekme navsezadnje tudi v tem, da bi lahko otrok, če bi bil deček, nekega dne optiral za nevtralno državo. Stvar je na dlani: tri leta, na okroglo rečeno, ki jih je gospod de C. preživel v vojski, iz njega niso naredila domoljuba, ki bi

bil pripravljen žrtvovati sinove za ponovno osvojitve Alzacije in Lorene: to plemenito vnemo je prepustil bratranču P., desničarskemu poslancu, ki je v poslanski zbornici pel homilije v čast francoske rodnosti.

Manj podrobno sem poučena o tem, kakšna so bila tisto zimo Fernandina čustva; in o čem je premišljevala v nespčnih nočeh, ko je ležala na mahagonijevi postelji dvojčici, s preprogico oddeljena od Michela, ki je tuhtal na svoji, lahko kvečjemu sklepam. Glede na tisto malo, kar vem o njej, se navsezadnje sprašujem, ali je bilo materinsko hrepenenje, ki ga je sem in tja izrazila ob pogledu na kmetico, ki je dojila otročička, ali na kakega Lawrenceovega malčka v muzeju, res tako globoko, kot sta verjela z Michelom. Materinski nagon ni tako neizbežen, kot radi poudarjamo, saj so ženske iz tako imenovanega privilegirane družbenega sloja v vseh časih lahkega srca zaupavale svoje še čisto majhne otročičke podložnemu osebjū: jih nekoč dajale v rejo, kadar je to zahtevalo udobje ali družbeni položaj staršev, jih še nedavno prepuščale dostikrat nespretni ali nemarni negi služkinj, danes pa jih odlagajo v brezosebne jaslī. Spomnimo se tudi na to, kako zlahka so neštete ženske darovale svoje otroke molohu vojne, ob tem pa bile na žrtvovanje še ponosne.

Toda vrnimo se k Fernande. Materinstvo je bilo sestavni del idealne ženske, kot so jo opisovale običajne puhlice okoli nje: poročena ženska si je morala želeti, da bi postala mati, enako kot je morala ljubiti moža in se posvečati razvedrilnim umetnostim. Resda je bilo vse, kar so učili o tej temi, zmedeno in protislovno: otrok je milost, božji dar; je tudi opravičilo za početje, ki je nespodobno in skoraj graje vredno celo med zakoncema, kadar ga ne opravičuje spočetje. Rojstvo prinese v družinski krog veselje; obenem je nosečnost križ, ki ga pobožna ženska, zavedajoča se svojih

dolžnosti, vdano nosi. Po drugi strani pa je bil otrok igrača, še eno razkošje, malce trdnejši življenjski smisel, kot so to nakupi v mestu in sprehodi po Boisu. Njegov prihod je bil neločljivo povezan z modrimi ali rožnatimi kompletki za novorojenčke, s prvimi obiski po porodu, ki jih je mati sprejemala v čipkastem negližeju: nepredstavljivo je bilo, da bi ženska, ki je imela vse, ne imela tudi tega. Skratka, otrok je zaokroževal popoln uspeh v življenju mlade soproge in za Fernande, ki se je poročila precej pozno in je triindvajsetega februarja dopolnila enaintrideset let, morda ta zadnji vidik ni bil nepomemben.

Toda čeprav je bila s sestrami v nadvse pristrčnih odnosih, jim je (razen Jeanne, ki je bila v vsem njena svetovalka) za nosečnost povedala kolikor mogoče pozno, kar ni ravno značilno za mlado žensko, ki v upanju na materinstvo vriska od veselja. Izvedele so šele takrat, ko je gospa de C. pripotovala v Bruselj. Bolj ko se je bližal čas poroda, bolj so se pobožne in očarljive puhlice umikale nadvse preprostemu čustvu – bojazni. Njena lastna mati je, izčrpana po desetih porodih, umrla leto dni po Fernandinem rojstvu, »po hitri in kruti bolezni«, ki jo je nemara povzročila prav nova, tokrat usodna nosečnost; njena stara mati je umrla na porodu v svojem enaindvajsetem letu. Del folklore, ki so si jo šepetaje predajale ženske v družini, so sestavljali recepti za primer težkega poroda, zgodbe o mrtvorojenih otrocih in novorojenčkih, ki so umrli, preden so jih utegnili krstiti, o mladih materah, ki jih je odnesla poporodna mrzlica. V kuhinji in shrambi perila se je o tem govorilo celo na glas. Toda strahovi, ki so obhajali Fernande, so ostajali nejasni. Živela je v času in okolju, v katerem ne samo, da je bila nepoučenost za dekleta nepogrešljiv del deviškosti, temveč celo poročene ženske in matere niso želele preveč vedeti o spočetju ter

porodu in niso bile prepričane, da bi znale naštetih s tem povezane organe. Vse, kar je zadevalo središče telesa, je sodilo v pristojnost sogovornikov, babic in zdravnikov. Fernandine sestre, polne nasvetov o prehrani in nežnih opominov k previdnosti, so ji zaman dopovedovale, da ženska vzljubi otroka, že ko ga nosi pod srcem; sama nikakor ni mogla uvideti povezave med svojimi slabostmi, nelagodjem, težo tistega, kar je raslo v njej in kar bo iz nje prišlo po najskrivnejši poti na način, ki si ga je le megleno predstavljala, ter bitjecem, ki bo kot čudoviti voščeni jezuščki in za katero je že imela pripravljene čipkaste oblekice in izvezene čepice. Trepetala je pred preizkušnjo, od katere si je v grobem predstavljala le zaplete in v kateri bo odvisna zgolj od lastnega poguma in lastnih moči. Zatekala se je k molitvi; pomirjala se je z mislijo, da je prosila sestre v samostanu, v katerem je bila vzgojena, naj zanjo opravijo devetdnevno.

Najhujši so bili zagotovo trenutki sredi noči, kadar jo je prebudil njen običajni zobobol. Slišalo se je drdranje zadnjih kočij, ki so v dolgih presledkih vozile po tlakovcih avenije Louise ljudi, vračajoče se z večernih zabav ali iz gledališča; trušč je prijetno blažila štirikratna vrsta dreves, ki je v tistih časih obraščala ulico. Zatekala se je k pomirjajočim praktičnim drobnarijam: dogodek je bil predviden šele za petnajstega junija, toda negovalka Azélie bo nastopila službo že petega; ne sme pozabiti, da bo morala pisati gospe de B. na ulico Philippe le Bon, pri kateri je trenutno delala Azélie, in se ji zahvaliti, da ji jo je prepustila nekaj dni prej, kot sta bili sprva dogovorjeni. Vse bo lažje, brž ko bodo imeli ob sebi izkušeno osebo. Zdramila se je, ne da bi se ovedela, da je bila spet spala, in se ozrla na urico nihalko na nočni omarici: čas je bil, da vzame krepčilo, ki ji ga je predpisal zdravnik. Skozi debele zavese je preseval sončni žarek; lepo bo, lahko bi se s kočijo odpravila po

nakupih ali se sprehodila po vrtičku s Trierjem. Teža prihodnosti je nehala pritiskati nanjo, porazdelila se je na drobne skrbi in neznatne opravke, nekatere bolj, druge manj prijetne; prav vsi pa so jo tako zamotili in ji zapolnili ure, da je pozabila na čas. Medtem se je zemlja vrtela naprej.

Zobne nevralgije na začetku aprila Fernande niso več dale miru, zato so se odločili, da ji bodo izpulili slabo izrašččen modrostni zob. Izgubila je veliko krvi. Zobar Quatermann, ki je prišel na dom, ji je svetoval, kar se v takem primeru običajno svetuje: ledene kocke, ki naj jih polaga v usta, nekaj ur počitka brez trde hrane, brez vročih pijač in v popolni molččnosti. K njej je sédel gospod de C. in jo v skladu z zdravnikovim napotkom opremil s svinčnikom ter z listom papirja, češ da naj nanj zapiše vsako, tudi najmanjšo željo. Pozneje je listič, pokracan s skoraj neberljivimi zapisi, shranil. Takole se glasijo:

– *Baudouin je enkrat že imel to stvar.*

.....

– *Quatermann je pameten, dejaven in prijazen ... čisto drugačen kot dr. Dubois včeraj.*

.....

– *Kot Trier sem, nema ...*

.....

– *S temle mi je še celo prepečenec boleče sesati ...*

.....

– *V vreli vodi ga ni ...*

.....

– *Pozvoni ... Reci, naj prinesejo zamašek ... Vino bi ...*

.....

– *Na ogenj v sosednji spalnici?*

To je vse. Vendar zadostuje, da si predstavljam ton in ritem besed, ki sta si jih pred devetinšestdesetimi leti v zapornosti izrekli osebi, sedeči druga ob drugi v hiši, ki je ni več. Ne bom ugibala, zakaj je gospod de C. ta košček papirja obdržal, toda to, da ga je hranil, nakazuje, da teh bruseljskih večerov ni imel le v slabem spominu.